

Capbreu de la Confraria
d'Òrfenes a Maridar
de València
(segles XIV-XVII)

Edició a cura de
M.ª Adela García-Menacho Osset
M.ª Milagros Cárcel Ortí

VNIVERSITAT
DE VALÈNCIA

2017

*f*onts històriques valencianes

Directors de la col·lecció
Antoni Furió i Enric Guinot

© *M. Adela García-Mencho Osset i M. Milagros Cárcel Ortí, 2017*

© *D'aquesta edició: Universitat de València, 2017*

Disseny de la col·lecció: J.P.

Il·lustració de la coberta:

Acte d'entrega del cot i mantell a una òrfena.

Miniatura, obra possiblement de Domingo Crespi. ACV.

Capbreu de la Confraria d'Òrfenes a Maridar, f. 22r

Maquetació: Inmaculada Mesa

ISBN: 978-84-9134-214-4

Dipòsit legal: V-3315-2017

Impressió: Guada Impressors, S.L.

*A mis hermanos Eduardo y Alfonso
que comparten conmigo el interés
por la Historia y la Cofradía*

M.ª ADELA GARCÍA-MENACHO OSSET

A Juan

M.ª MILAGROS CÁRCEL ORTÍ

Pascua de Resurreccio
 Die lune 7ma July anno a nati domini 1500° lxxvj^o

S

ta Kaufelt

Que en presencia del di
 crete en Johan perilles not^o Ciudad de Valēia
 Juzge per lo magnifico en Dexe don Curada
 avi am a maior don de les Orfenes marida
 Dores dela dita Ciuitat a captenat delegat
 Constituhit en Diego de lesques fustre Ciui
 tada dela dita Ciuitat e Jurrogoit per lo die
 Juzge Justane lo honorabile orffiani vidal aprehendi Prociuar
 Deles dres Orfenes Dio e confessa que ell dit en Diego de lesques
 te e possehir huij alberch en bu carrer adguanch pp dela coltelleria
 apellat den senralmes at den a cam coll en la parroquia de sen agar
 ti dela present Ciuitat sott Directa senyoria deles dres Orfenes lo qu
 dit alberch afronta de vna part ab alberch den Gaspar viues Ciuita
 dao d'altra part ab alberch del hon Nantbon gallent mercede e ab au
 vria publica e que per lo dit alberch es rentut pagu a les dres Orfe
 nes casun any en vna paga co es en la festa de pasqua de Resurreccio
 d'vint sols e mes es rentut a les dres Orfenes per raho dela dita
 casa a dret de lo sine e fadigna e altre dret emphyteotic segons firs
 de Valencia e lo dit procimador reques deles dres coses d'vna publi
 ca la qual lo dit Juzge promet esser li feia e lizada e avo fou fet
 en Valencia los desis dies dia e any

En el libro que es de
 Cabrus folio 679

vdm sols

Presentes testimonio foren a les dres coses en Hugues
 liscar argentee e en fachu de dona lauzador Ciudad de
 de Valencia

Yo, Diego de lesques, en el día de la fiesta de pasqua de Resurreccio
 de Valencia, de los años del mill e quinientos e cero e noventa e seis,
 me acordé con el dicho Juan Perilles, notario de esta ciudad, que me
 diese un traslado de esta escritura que yo en este día he dado a
 don Curada de Avila, mayor de las ordenes de San Agustín, San Jerónimo,
 Santo Domingo y Santa Catalina de Valēia, para que lo presente a los
 dichos señores de las dres ordenes para su cumplimiento, y para que lo
 presente a los dichos señores para que lo cumplan, y para que lo presente
 a los dichos señores para que lo cumplan, y para que lo presente a los
 dichos señores para que lo cumplan.

Diogo de lesques
 Juyge y vedador de la ciudad de Valēia / apues de prenygnm e pare comete breuiss
 etia en la ciudad de Valencia
 A ve...
 es en mill gden del poro...
 ab ude...
 e ab...
 Arzobis de...
 Arzobis de...
 In via fida per los honys de la...
 2004 de 1500

Reproducció d'un foli del manuscrit
 ACV. Capbreu de la Confraria d'Òrfenes a Maridar, f. 39r.

*E*studi introductori

La Confraria d'Òrfenes a Maridar de València, fundada amb autorització real per Jaume II en 1293,¹ no tenia una finalitat d'índole professional, encara que els seus deu fundadors foren mercaders, ni tampoc estrictament religiosa ja que no es presentava sota l'advocació de cap sant, de la Mare de Déu o sota cap altre signe religiós. La seua finalitat era benèfica i el seu caràcter laic i privat, encara que amb el fi purament moral: dotar òrfenes pobres, que almenys ho foren de pare, fadrines o viudes, perquè pogueren contraure matrimoni i evitar així que caigueren en la prostitució.

Les 50 lliures que van aportar cada un dels deu membres fundadors les van emprar per a comprar renda de la ciutat i en tots els altres mitjans segurs de produir renda anual. La bona acollida que va tindre va fer que moltes persones imposaren a cens propietats rústiques i immobles situats en la ciutat de València i el seu terme que pagaven a la confraria. Amb aquestos i altres modestos recursos econòmics va poder des del seu naixement dur a terme la seua finalitat.

Igual que va succeir en la resta d'Europa, el regne de València va travessar una sèrie de calamitats caracteritzades per les epidèmies de pesta, les guerres les males collites i la fam. En 1340 s'inicia la dècada destacada per la fam i l'escassetat d'aliments que es va accentuar pel conflicte de la Unió en 1347, l'arribada de la pesta negra en 1348 i la guerra amb Castella entre els anys 1356-1366. Aquest desastrós panorama va afectar també la Confraria fins a l'extrem que en 1399 algunes propietats havien quedat desertes i d'altres s'ignorava el seu propietari. Això va motivar que es fera una cabrevació, la redacció de la qual destinada a transmetre la memòria de la institució va quedar arreplegada en un llibre capbreu en el qual es van copiar també la fundació i les primeres constitucions. Quasi

¶¹ G. ESCOLANO, *Décadas de la historia de la insigne y coronada ciudad y reyno de Valencia*, 3 vols., València, 1610-1611, I, col. 1043-1044.

un segle després, en 1470, es va dur a terme una altra cabrevació, les dades de la qual actualitzades es van copiar en un nou llibre capbreu que va ser considerat com el més important de la Confraria, puix que a més dels censos s'hi van copiar també les diverses ordenacions fins a la fi del segle XVII i que ara editem.²

Un *capbreu* és un document notarial en què els diversos posseïdors d'un domini exposen davant del notari els béns que posseeixen per un senyor, fent menció de les seues característiques, els seus límits, què paguen per tenir-los i quan han de fer aquest pagament. Els capbreus són una font històrica d'informació privilegiada per ajudar-nos a entendre millor l'economia i la societat de l'època medieval i moderna.

Són diversos els treballs —dels quals fem una petita selecció— que han posat de manifest els diferents punts de vista des dels quals es poden estudiar els capbreus de l'època medieval, ja que, a més, a causa de la diversa tipologia que presenten, que radica fonamentalment en el territori que comprenen, no es poden tractar uniformement. Així, entre altres aspectes, han estat estudiats per conèixer els orígens de la seua pràctica,³ proposant la seua metodologia d'estudi,⁴ com a font històrica,⁵ com a font per a la història agrària,⁶ per al coneixement dels masos,⁷ per a la història socioeconòmica,⁸ per a la toponímia,⁹ per a l'ono-

¶² La figura del notari, present en tots els centres de poder ciutadans, on la seua intervenció és obligada, com institucions municipals, cùries judicials, gremis i confraries, a més de Cancelleria Reial, Taula de Canvi, Diputació del General, etc. no podia faltar en la Confraria d'Òrfenes a Maridar i era l'encarregat de redactar les actes dels consells, les eleccions de nous confreres, les èpoques de la dotació d'òrfenes i els contractes diversos relatius a dita confraria. Els notaris i escrivans de la Confraria que van copiar les ordenacions al llarg del temps van ser els següents: Pau Metaller va copiar les aprovades en el capítol celebrat en 1507, Carles Català les de 1517, Joan Ridaura les de 1523, Lluís Nicolau Vaziero les de 1564, Francesc Vaziero les de 1572, Lluís Nicolau Vaziero les de 1585, Josep Vaziero les de 1669 i Antoni d'Herrera les de 1696 i 1697. ¶³ P. BENITO I MONCLÚS, «Hoc est breve... L'emergència del costum i els orígens de la pràctica de cabrevació (segles XI-XIII)», en *Estudios sobre renta, fiscalidad y finanzas en la Cataluña bajomedieval*, Barcelona, 1993, pp. 3-27. ¶⁴ P. ORTEGA, «Una propuesta metodológica para el estudio de los capbreus en la época moderna», en *Estudios sobre renta...*, op. cit., pp. 105-131. ¶⁵ A. MUSET I PONS, «Els capbreus com a font històrica. El cas de Collbató (segles X-XVII)», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, XXVII (2009), pp. 7-32. ¶⁶ G. FELIU I MONTFORT,

«L'estudi serial dels capbreus com a font per a la història agrària. L'exemple del Palau d'Anglesola», en *I Col·loqui d'Història Agrària, Barcelona 13-15 Octubre 1978*, València, 1983, pp. 213-228. ¶⁷ X. SÁNCHEZ CLIMENT, *Capbreu de Montserrat 1496: veïns i masos de Collbató i el Bruc al segle XV. Transcripció paleogràfica i traducció*, Barcelona, 2006; R. TEIXIDÓ PALAU, «Els masos de la parròquia de Sant Dalmai a partir del capbreu de l'Almoïna de 1336», *Quaderns de La Selva*, 26 (2014), pp. 25-39. ¶⁸ M. RIU I RIU, «Els capbreus, font important per a la història sòcio-econòmica dels senyorius laics i eclesiàstics: dos exemples catalans del segle XVII, referents al monestir cistercenc de Santa Maria de Montbenet (Berga)», *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, V (1977), pp. 103-128; D. GUASCH DALMAU, *Els Dufort: senyors del Baix Llobregat al segle XIII, i posterior aproximació a l'estudi de la situació social-econòmica de Sant Just Desvern, Sant Joan Despí, Sant Feliu de Llobregat i Santa Creu d'Olorda, a través d'un capbreu del segle XIV (1347)*, Sant Just Desvern, 1984; V.-C. MIRANDA MENACHO, «Algunos aspectos de la economía del Monasterio de Pedralbes a través del Manual (1414-1419) y del Capbreu (1414-1418) de Gabriel de Forest», *Anuario de Estudios Medievales*, 33/1 (2003), pp. 171-190. ¶⁹ V. CASTELLVELL DÍEZ, «Toponímia de Benifallet segons un capbreu del final del s. XV», *Butlletí in-*

màstica,¹⁰ per al coneixement de la llengua,¹¹ de les comunitats urbanes¹² i de les senyories.¹³

Aquest Capbreu, que proporciona una valuosa informació des de 1470 fins a 1651, té interès per diversos motius: per la llengua majoritària empleada, el valencià, a través de la qual es veu la seua evolució en les expressions al llarg de més de dos segles; per l'escriptura ja que en ell intervenen diferents mans corresponents als notaris que van registrant els moviments que pateixen les propietats en el seu procés de transmissió; per l'onomàstica, ja que a part del nom del censatari dóna el dels veïns amb els quals limita; per la toponímia rural que, a més d'identificar la localització de les terres o parcel·les en les diferents partides de l'horta de València, dóna els seus límits i ens informa sobre camins, cursos d'aigua, producció agrícola, etc.; per la toponímia urbana,¹⁴ rica en dades sobre l'emplaçament dels immobles, especificant els seus límits (placeta, cantonada, carrera, atzucac, etc.); per l'ornamentació, comptant amb 715 belles caplletres en què van intervenir Miquel Adzuara i Pere Crespí el Jove; i per la magnífica inicial historiada, miniatura que mostra l'acte de la concessió del cot i mantell a una òrfena, pertanyent al taller de Domingo Crespí, iniciador de l'escola d'il·luminació valenciana.

terior-Societat d'Onomàstica, 27 (1981), pp. 19-30; M. J. ARNALL JUAN, «Onomàstica empordanesa (segles XIV-XVII) en un capbreu de Sant Pere de Rodes. II: Toponímia», *Butlletí interior-Societat d'Onomàstica*, 19 (1985), pp. 9-12; Ph. D. RASICO, «Toponímia històrica del terme de Cotlliure segons el capbreu de l'any 1292», en *Estudis de lingüística i filologia oferts a Antoni M. Badia i Margarit*, Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, 1995, vol. 2, pp. 183-198; X. SOLDEVILA, «Els capbreus senyorials, font per a l'estudi toponímic. Torroella de Montgrí (1321-1339)», en *Actes del XVIII Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica (Girona 22-23 octubre 1993)*, Barcelona 1995, pp. 296-300. ¶¹⁰ M. J. ARNALL JUAN, «Onomàstica empordanesa (segles XIV-XVII) en un capbreu de Sant Pere de Rodes. I: Antroponímia», *Butlletí interior-Societat d'Onomàstica*, 18 (1984), pp. 25-33; A. BACH RIU, «Onomàstica del Solsonès en un capbreu del s. XIII (i altra documentació)», *Butlletí interior-Societat d'Onomàstica*, 30 (1988), pp. 61-66. ¶¹¹ J. MORAN OCERINJAUREGUI, *El capbreu de Castellbisbal. Estudi filològic i lingüístic d'un text català antic*, Barcelona, 1984; T. PALET PLAZA i M. ROMERO TALLAFIGO, *Capbreu de la baronia d'Entença (s. XIV). Introducció històrica i estudi lingüístic*, Tarragona, 1987; Ph. D. RASICO, «El Capbreu de la Vall de Ribes: edició crítico-filològica i estudi lingüístic», *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 42 (1989-1990),

pp. 341-378; ÍD., «Un capbreu dels Templers a la Cerdanya (c. 1184): edició filològica i comentari lingüístic», *Llengua & Literatura*, 8 (1997), pp. 57-75. ¶¹² M. BARCELÓ I CRESPI, «El "Capbreu": font per a l'anàlisi d'una comunitat urbana», *Mayurqa: Revista del Departament de Ciències Històriques i teoria de les Arts*, 20 (1980-1984), pp. 233-242; J. MARQUÉS, «Vilobí d'Onyar a través del capbreu d'en Ramon Molars», *Estudis d'Història Agrària* 5 (1985), pp. 27-52; M. J. ARNALL I JUAN, «La vila i el terme de Vila-sacra en el segle XV (Estudi d'un capbreu del monestir de Sant Pere de Rodes)», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* 19 (1986), pp. 203-224; M. C. COLL FONT, «El capbreu de Vilafranca del 1416: l'urbanisme i la societat a través del procés de recuperació del patrimoni reial», *Miscel·lània Penedesenca*, 15 (1991), pp. 295-310; R. PÉREZ I POZA, «Sant Pere de Rodes: un capbreu de l'any 1419», *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 29 (1996), pp. 99-157. ¶¹³ M. L. FORRELLAD i M. MIRÓ, «El capbreu dels senyors de Sabadell (segle XIV)», *Araona. Revista d'Història*, 21 (tardor, 1997), pp. 9-26; P. SENDRA BELTRÁN, «El capbreu d'Elisenda de Riudeperes (1278)», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 23-24 (2002-2003), pp. 167-193. ¶¹⁴ Sobre toponímia de la ciutat de València vegeu el treball de J. HINOJOSA MONTALVO, *Una ciutat gran i populosa. Toponímia y urbanismo en la Valencia medieval*, Valencia, 2014.

Aquest manuscrit és més que un capbreu, perquè des del primer moment va ser concebut com el *Libre major de la dita administració e confraria* on es guardava la memòria històrica de la confraria, d'ací que hi estiguen copiats la fundació i els primers estatuts, les ordenances aprovades en els diferents capítols celebrats al llarg del temps, les indulgències concedides a la confraria, els testaments de Francesc Conill, fundador de l'hospital d'en Conill, de Ferrando García, fundador d'un benefici que administrava la confraria, i de Marc Ruiz de Bárcena, el nomenament de síndic, el poder donat pel majordom per a capbrevar i els documents que acrediten els 24 censals que la confraria tenia carregats sobre la ciutat de València i els dos carregats sobre la Diputació del General.

El Capbreu, com a llibre més preat de la confraria, es va conservar sempre en la caixa —primitiu «arxiu» de la institució— junt amb pergamins, llibres, papers i cabals, que anava passant d'un majordom a un altre, i, posteriorment, en l'armari portàtil, que inicialment es va mantindre en la Sala de Juntes de l'Hospital General, lloc on es reunia la confraria, fins a la seua eixida del mateix, tornant una altra vegada a ser traslladat cada any a casa del nou majordom. En 1941 es va prestar el còdex perquè figurara en una exposició d'artesanía que es va celebrar en el col·legi del Patriarca. Amb motiu de l'exposició La Glòria del Barroc, el capreu va estar exposat durant 2009 i 2010 en l'església de Sant Martí de València.¹⁵

En 1981 es va acordar traslladar l'Arxiu de la Lloable Confraria, que estava en el pati del domicili de l'antic majordom-president D. Vicente García-Menacho, al domicili de la Gran Associació de Beneficència Domiciliària Nostre Senyora dels Desemparats¹⁶ que va prestar desinteressadament un local en el carrer dels Cavallers, núm. 10, 1a per al seu inventari, organització i custòdia del confrare arxiver.¹⁷ Finalment, en 2011 la Junta Directiva va entregar en modalitat de comodatiu a l'Arxiu de la Catedral de València el conjunt de documents de l'arxiu històric de la Confraria d'Òrfenes a Maridar de València, per a la seua custòdia, conservació i estudi per part dels investigadors, després de la firma d'un contracte entre el degà-president del Capítol de la catedral, D. Emilio Aliaga, i D. Joaquín Manglano, president de la Confraria. Junt amb ell també es va depositar una antiga «arca-arxiu». Els llibres de comptes i els de dotacions d'òrfenes

¶ ¹⁵ A. GARCÍA-MENACHO OSSET i M.ª M. CÁRCEL ORTÍ, «Cabreve de la Cofradía de Huérfanas a Maridar», en *La gloria del Barroco. València 2009-10. Catálogo*, València, 2009, pp. 478-479.

¶ ¹⁶ Sobre aquesta institució vegeu M.^a del P. CORBÍN FERRER, *La Beneficència en València en el siglo XIX. La Gran Asociación de Beneficència Domiciliària de Nuestra Señora de los Desamparados*, València, 1980; F. MARTÍNEZ RODA, *Cambio y permanència en la beneficència valenciana. La Gran Asociación de Beneficència Domiciliària Nuestra Señora*

de los Desamparados en su 150 aniversario, València, 2003. ¶ ¹⁷ Arxiu de la Catedral de València (d'ara endavant ACV), *Archivo de la Confraria d'Òrfenes a Maridar*, 31-2d. La religiosa Carmelita de la Caritat M.^a del Pilar Corbín Ferrer va dur a terme la seua ordenació i, posteriorment, M.ª Adela García-Menacho Osset i M.ª Milagros Carcel Ortí van procedir a la seua catalogació, vegeu A. GARCÍA-MENACHO OSSET i M.ª M. CÁRCEL ORTÍ, *Catálogo del Archivo de la «Confraria d'Òrfenes a Maridar» de València*, València, 2016.

es troben en l'Arxiu General i Fotogràfic de la Diputació de València, formant secció a banda dels fons de l'Hospital General,¹⁸ així com diverses escriptures que van pertànyer a la confraria.

El present treball s'acompanya d'un breu recorregut per l'organització, funcionament i activitats de la Confraria d'Òrfenes a Maridar des de la seua fundació en 1293 fins a la segona mitat del segle XX en què va cessar la seua activitat. Durant aquestos segles, la confraria, que no tenia una seu fixa, va arribar a una certa estabilitat després de la seua ubicació en l'Hospital General des de 1517 fins a la seua eixida en 1760, perquè els deu confreres eren també regidors de l'Hospital General. La documentació conservada fins a mitat del segle XVI, constituïda fonamentalment pels llibres de comptes i els de dotacions ens han permés conèixer amb detall els ingressos econòmics i les despeses de la confraria. La seua evolució després de la seua eixida de l'Hospital General queda més incompleta per la pèrdua de documentació. A continuació presentem un breu resum sobre la confecció, el contingut del Capbreu i la seua descripció codicològica. S'inclouen les 10 regestes dels documents copiats en el Capbreu i es dona pas a la seua edició íntegra seguint l'orde intern del mateix. Finalment, uns índexs onomàstic i toponímic permeten i faciliten la seua consulta.

La publicació d'aquest manuscrit s'inscriu en el projecte d'investigació «Manuscritos datados de la Península Ibérica (882-1500)», concedit pel Ministeri d'Economia i Competitivitat. Volem agrair al Servei de Publicacions de la Universitat de València l'interés que ha mostrat una vegada més a l'acollir aquest treball, i especialment als directores d'aquesta col·lecció, Antoni Furió i Enric Guinot.

LA CONFRARIA D'ÒRFENES A MARIDAR¹⁹

Ajudar econòmicament per a casar-se a òrfenes pobres o viudes sense recursos era una de les almoines més freqüents durant la baixa edat mitjana i es pot documentar en moltes ciutats d'Europa. En elles, organitzacions i institucions que es van preocupar per dotar donzelles necessitades a través d'hospitals, confraries, municipis i donacions privades van fer que aquesta obra de caritat es generalitzara en tot l'Occident europeu.²⁰

La ciutat de València va comptar ja des de finals del segle XIII amb una obra pionera en aquest sentit, «La Lloable Confraria e Almoyna de les Òrfenes

¶¹⁸ Estan en la secció *Expòsits* II-8 i II-9, respectivament. ¶¹⁹ Per saber més sobre la confraria vegeu A. GARCÍA-MENACHO OSSET i M.ª M. CÀRCEL ORTÍ, *Catálogo del Archivo de la «Confraria d'Òrfenes a Maridar» de Valen-*

cia, València, 2016. ¶²⁰ T. M. VINYOLES I VIDAL, «Ajudes a donzelles pobres a maridar», en M. RIU (dir.), *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*, I, Barcelona, 1980, p. 296.

a Maridar», els primers estatuts de la qual van ser acordats pels deu fundadors —que seran anomenats d'ara en avant confreres o patrons— per al seu bon règim i administració el 23 d'abril de 1293 i aprovats per Jaume II per mitjà de document validat amb segell de plom, a la qual des d'un principi l'arquebisbe de Tarragona, Rodrigo Tello, i els bisbes de Barcelona, Bernat Pelegrí, de Tortosa, Arnau Jardí, i de València, Ramon Despont, amb documents cadascun amb el seu segell pendent, van concedir 40 dies d'indulgència als qui donaren almoines a la dita confraria.

Els protagonistes de tan meritòria obra van ser deu benestants mercaders, que la documentació denomina humils ciutadans de València.²¹ Obra que van continuar altres mercaders adinerats pertanyents a la incipient burgesia enriquida pel comerç i fins i tot alguns amb evident protagonisme en el govern de l'urbs,²² que van utilitzar la pertinença a aquesta confraria com un mecanisme per al seu ascens social.²³ La singularitat d'aquesta confraria resideix en el fet que ha mantingut el nombre dels seus membres, alguns pertanyents a la noblesa valenciana, i la seua activitat quasi fins als nostres dies.

Un dels motius fonamentals que va presidir la decisió va ser de caràcter religiós o moral, encara que des del principi va tenir un marcat caràcter laic i privat: evitar que joves òrfenes i sense recursos materials caigueren en la prostitució. L'*almoyna* va ajudar també viudes pobres i xiques procedents de la Casa de les Repenedides. Totes havien de ser de la ciutat de València i el seu terme. La forma de socors triada per l'*almoyna* va ser homogènia, ja que totes les joves van rebre el mateix: dues peces de roba, *cot e mantell de drap nou vermell*.²⁴ Una miniatura realitzada en el llibre més important de la confraria —el *Llibre major o Llibre dels cabreus*—, que ara editem, ens permet conèixer en què consistia l'acte solemne de dotar una donzella amb el cot i mantell vermell, es a dir, l'entrega a l'agraciada de l'aixovar personal amb què l'obsequiava la Confraria, integrat, molt especialment, per la cota o vestit i el caputxó o manto. També es va contemplar des de l'inici de l'*almoyna* l'ajuda a joves que desitjaven ingressar en la vida religiosa.

La petita fundació d'Òrfenes a Maridar, va ser sens dubte tan ben acceptada pels valencians, que van acudir prompte a engrandir-la. Així és que eixa Confraria, que va començar pels sufragis de deu simples ciutadans, prompte es va

¶ ²¹ Els deu ciutadans valencians fundadors de la Confraria van ser Ramon de Fabarzà, Guillem de Tarragona, Tomàs Fabra, Bernat Planell, Guillem Arnau, Ramon Guillem Català, Espanyol de Serbató, Bernat de Sarrià, Jaume de Sentboy i Pere Ripoll (ACV, *Archivo de la Confraria d'Òrfenes a Maridar*, 45 ACV, *Capbreu*, f. 26r. ¶ ²² A. RUBIO VELA, «Infancia y marginación. En torno

a las instituciones trecentistas valencianas para el socorro de los huérfanos», *Revista d'Història Medieval*, 1 (1990), p. 125. ¶ ²³ E. CRUSELLES GÓMEZ, *Los mercaderes de Valencia en la edad media*, Lleida, 2001, p. 289. ¶ ²⁴ J. CASTILLO SAÍNZ, «Asistencia, matrimonio e inserción social: "La Loable Cofraria e Almoina de les òrfenes a maridar"», *Saitabi*, XLIII (1993), pp. 138 i 141.

veure enriquida, tant que era una de les corporacions que més es coneixien per les seues imposicions en la cèlebre Taula de València.

D'entre els deu membres que componien la Confraria s'elegia al majordom en la festa de Pasqua de Resurrecció, l'obligació més important del qual durant el seu mandat anual era casar òrfenes o viudes pobres. Després de la mort d'un confrare, un fill seu, si ho demanava, podia ser acceptat com a confrare, i si no tenia fills podia entrar-ne un germà. No podia haver-hi al mateix temps dos amb el mateix cognom, ni dos germans, pare ni fill, ni dos cosins germans.²⁵ Els nous confreres triats havien de succeir als seus predecessors en el lloc o ordre que ocupaven, de tal manera que la majordomia li arribara per ordre a cada un segons havia entrat en la confraria i cada deu anys els confreres tornaven a regir l'administració com a majordoms, perquè l'organització de la confraria era col·legiada i rotativa. L'elecció de confreres tenia lloc en l'església de Santa Caterina, després de la celebració d'una missa de l'Esperit Sant en la capella de la Mare de Déu de la Pau, en què els confreres pronunciaven un jurament declarant nomenar una persona idònia per a ser confrare.

En un primer moment els fons econòmics de què es valia la confraria per a complir la seua missió provenien dels mil sous, és a dir, de les 50 lliures que cada un dels deu instituidors va aportar per a la fundació i d'altres tantes que aportaven els nous confreres. S'invertien en comprar renda del deute públic que emetia la ciutat, igual que feien els hospitals i altres institucions benèfiques. La bona acollida que va tenir aquesta institució entre els habitants de València va fer que aviat començaren a establir-se censos a favor de la confraria, als quals estaven subjectes nombroses propietats rústiques i urbanes, que van generar uns ingressos fixos satisfets en aquestes festes de l'any: Pasqua de Resurrecció, sant Marc, Pasqua de Pentecostés, sant Joan, Santa Maria d'agost, sant Miquel, Tots Sants, sant Andreu, Nadal, sant Vicent Màrtir, Santa Maria de febrer, Santa Maria de març i Carnestoltes.

Els ingressos de la confraria tenien orígens diversos. Uns eren fixos o ordinaris i d'altres extraordinaris. Entre els ingressos fixos estaven el cobrament de censos; els drets de lluïsmes, és a dir, el cobrament d'una part d'allò que s'ha obtingut pels possessors quan aquestes propietats sotmeses a cens per l'almoïna eren venudes; les pensions de préstecs censals carregats per la Generalitat, per la ciutat de València o per particulars; la venda en la Pelleria de retalls sobrants del tall de les teles per a la confecció del «cot e mantell»; les rendes de les possessions que

¶ ²⁵ El 20 de febrer de 1482 es va presentar un escrit davant de Lluís de Cabanyelles, governador del regne de València, per part de Berenguer Martí de Torres i Joan Gomis, confreres, sollicitant que revocara l'elecció del nou confrare Francí Granullés, realitzada pel majordom Bernat de Penarroja i els confreres Jaume de Fachs, Joan Alegre

i Lluís Granullés. L'escrit inclou els capítols d'al·legacions, la sentència del governador favorable a la part demandant i el recurs presentat davant del rei per la part demandada, però no consta la resolució del litigi (ARV, *Gobernació*, núm. 2362, m. 1, f. 26v; m. 8, ff. 38r-41v). Agraïm la notícia a Juan Martínez Vinat.

va deixar el mercader i confrare Ferrando García per al benefici que va fundar en l'església de Sant Martí, del qual eren patrons els deu confreres; i l'administració de l'hospital d'en Conill. Els ingressos extraordinaris estaven constituïts pel que entregaven els nous confreres, les donacions fetes a la Confraria en els seus testaments per confreres o altres persones, i també alguna entrada obtinguda en relació amb assumptes judicials.

Entre les despeses ordinàries de la confraria, la de major quantia era la compra de draps vermells per a la confecció dels vestits concedits a les òrfenes, que el procurador de la confraria comprava a diferents paraires, drapers, mercaders, botiguers de draps, tintorers de draps, afinadors de draps, abaixadors i apuntadors de la Draperia de la ciutat —situada prop de la Llotja— o a diferents paraires de Cocentaina, Ontinyent i Alcoi. Una altra persona que intervenia en els draps era l'abaixador, que es dedicava a igualar amb tisora el pèl dels draps. Si es compraven teles blanques el tintorer s'encarregava de tenyir-les de roig.

El sastre era la persona fonamental en el funcionament de la confraria ja que sobre ell requeia la responsabilitat de tallar, cosir la roba i vestir les òrfenes. El número de cots variava cada any segons el nombre d'òrfenes que dotaven. Durant la primera meitat del segle XV la mitjana anual va ser de 53 dotacions, entre les quals tres o quatre es van concedir a dones procedents de la Casa de les Repenedides. El número va anar baixant a una mitjana de 18 dotacions en la primera meitat del segle XVI i de 6 dotacions en la segona meitat, que ja van ser en diners, entregant-se'ls 20 lliures.

Altres despeses eren el salari que cobrava el procurador, la caritat de Nadal que es donava a cada confrare la vespra de sant Tomàs perquè la distribuïra entre els pobres, l'aniversari i convit anual el dia de la rendició de comptes del majordom, els llibres de l'administració, la celebració d'aniversaris en diferents convents de la ciutat i de fora, el sou del notari i l'administració de dos beneficis eclesiàstics, un en Sant Joan del Mercat sota la invocació de l'Encarnació —més conegut com benefici de les Òrfenes— en la capella que posteriorment es va anomenar dels Palomars, i un altre en l'església de Sant Martí, sota la invocació de la Mare de Déu, Sant Joaquim i Santa Anna, instituït pel confrare Ferrando García. Les despeses extraordinàries de major quantia consistien a girar diners a la Taula de València, és a dir, la compra de censals amb diners procedents sobretot de l'ingrés de confreres.

Els documents i els diners de la confraria es guardaven en la caixa que custodiava el majordom i havia de traslladar-se cada any a casa del nou majordom; en eixa caixa es guardaven també els llibres de l'administració anual i els llibres de la distribució dels mantells a les òrfenes, així com el Llibre dels Cabreus, on s'anotaven els canvis i vendes produïts en els béns posats a cens, escrivint el nom del venedor i el nom del comprador, el dia en què es va fer la venda i el nom del notari davant el qual es va fer la venda.

La Confraria no tenia una seu fixa i els confreres solien celebrar les seues reunions, almenys una vegada a l'any, generalment a la tardor, en un dels cinc convents masculins de la ciutat, com eren el de Sant Domingo, Sant Agustí, Nostra Senyora del Carme, la Mercé i Sant Francesc. En eixa jornada se celebrava un aniversari pels confreres difunts, s'aproven, si era necessari, els nous capítols, el majordom retia comptes de la gestió duta a terme durant el seu any al capdavant de la confraria i tenia lloc un convit en què l'administrador no podia gastar més de 20 lliures.²⁶

En 1523 van acordar el canvi del lloc de les reunions de la confraria de l'església de Santa Caterina a l'Hospital General, tant per a l'elecció de confreres, com per a la presentació de comptes i altres actes de la mateixa. El canvi es va deure, fonamentalment, a que els confreres eren també regidors de l'Hospital General i en ell van romandre fins a 1760.

Durant aquest temps, el dia que el majordom donava compte de la seua administració anual, cada confrere que havia assistit al menjar i a oir els comptes proposava el nom de la jove òrfena que volia que fora dotada i, si havien quedat prou diners, s'entregava a cada una 50 lliures d'almoïna com a ajuda del seu matrimoni. El dia de l'Ascensió —des del principi del segle XVII— era la festa triada per la Confraria per a dur a terme el cerimonial de maridar donzelles òrfenes i pobres, entregant a cadascuna una bossa de pell blanca, com a símbol de l'ajuda promesa de 50 lliures, dins de la qual estaria la cèdula i l'escriptura de la seua elecció.

La cerimònia consistia, a més de l'acte de donació, en una solemne missa i processó, a la qual les deu donzelles maridades havien d'assistir cobertes amb mantos i vels blancs —símbol de la seua virtut i puresa—, acompanyades pels confreres i les seues mullers, a més d'altres dones principals —les senyores nobles—, símbol del suport social que havien obtingut.²⁷

La política de centralització de l'administració duta a terme en època de Carles III va afectar la beneficència pública. El rei va manar a Pere Josep Majoral girar una visita a l'Hospital General, que es va allargar prop de nou anys, en el transcurs dels quals es va assabentar del règim administratiu interior i dels defectes que patia el sistema seguit fins llavors, per la qual cosa li va proposar al rei la radical i necessària refundació de la Junta dels deu diputats en una altra de nova conforme al sistema econòmic general d'Espanya, i que reflectira la dependència del govern. La Cambra de Castella, assabentada de tot, va manar cessar en la seua

¶²⁶ Sobre les despeses del convit vegeu M.ª M. CÁRCEL ORTÍ, «El convite anual de los cofrades de la “Almoyna de les Òrfenes a maridar” de València (1419-1525)», en «*E l'amic digué a l'amat*». *Miscel·lània d'homenatge al Prof. Dr. Dr.h.c. Josep Perarnau i Espelt*, a cura de J. Planellas i Barnosell i C. Godoy Fernández, Bar-

celona, *Revista Catalana de Teologia*, 2013, pp. 787-827 [*Revista Catalana de Teologia*, 38 (2013), pp. 787-827]. ¶²⁷ I. A. BAIXAULI JUAN, «El cerimonial de l'assistència social femenina a la València del segle XVII. Ritual al si d'una societat barroca», *Saitabi*, 46 (1996), pp. 190-199.

administració als deu diputats fins que el visitador establira el nou règim, posant al capdavant de l'Hospital una Junta de Govern composta d'eclesiàstics, cavallers, hisendats i comerciants, amb un reglament general per a totes les dependències de la institució.

Però com els antics deu diputats administradors, des del principi de la visita reial van observar la tendència a la renovació de les coses, van començar per no reconèixer el visitador, negant-se a presentar-se quan se'ls cridava a Junta, alhora que sostreien els papers, documents, diners i arques que tenien corresponents a la Confraria d'Òrfenes a Maridar. Fins llavors el mateix protocol particular de l'Hospital contenia les escriptures de nomenament d'òrfenes, la comptabilitat tenia en l'Hospital els seus llibres d'entrades i eixides, en aquest establiment existia l'arca de cabals i els administradors de la Confraria d'Òrfenes eren els administradors de l'Hospital General.

Quan el visitador reial es va adonar de la sostracció que els antics diputats estaven fent de l'arxiu i administració de les Òrfenes, va estendre un *auto* manant-los que en vuit dies tornaren a l'Hospital tots els papers, diners, etc., la qual cosa va ser notificada immediatament a tots. Aquests van respondre que l'Hospital no tenia res a veure amb l'administració de la Confraria d'Òrfenes a Maridar, perquè formava cos a banda i separat. El visitador reial hauria seguit la seua constant reclamació, però els antics deu diputats de l'Hospital, que ja llavors formaven una altra vegada la Confraria d'Òrfenes aïllada de l'Hospital, van acudir a la Real Cambra queixant-se de la forma de procedir del Sr. Majoral; com a conseqüència de la qual la Cambra de Castella en 1781 va escriure al visitador reial prevenint-li no fera cap novetat amb la Confraria d'Òrfenes a Maridar.

La Llei de Beneficència i el seu Reglament de 1852 van ser els textos legals bàsics que van configurar definitivament el sistema de beneficència espanyol, per la qual cosa a la Confraria d'Òrfenes a Maridar, com a beneficència privada o particular, se li va reconèixer la seua autonomia. D'altra banda, la desamortització de 1855 va decretar la venda dels béns immobiliaris, censos i *foros* pertanyents també a les confraries. El tractament que la llei desamortitzadora ofería al producte íntegre de la venda dels béns de la beneficència, era la seua inversió en títols del deute públic consolidats al 3% per a convertir-los en inscripcions intransferibles a favor dels establiments que els perderen. Per tant, la Confraria va quedar sense fons en metàl·lic, la qual cosa va produir el descens de les dotacions.

A partir de 1961, en què l'import es va fixar en 1.000 pessetes, les concessions d'ajudes van descendir a unes 3 a l'any. En 1981, veient la inactivitat de la confraria, que no havia entregat una sola orfanía des de feia anys, ni retut comptes, ni reunides Juntes, ni nomenaments per defuncions, es va acordar en Junta la continuació de la confraria i traslladar l'arxiu al domicili de la Gran Associació de Beneficència Domiciliària Nostra Senyora dels Desemparats. Des de 2011 l'arxiu de la Confraria d'Òrfenes a Maridar es troba dipositat en l'Arxiu de la Catedral de València.

Recentment, en 2016, la Confraria ha tornat a ser activada, perquè des de feia prou anys no se n'havien renovat els càrrecs. Realitzat el nomenament dels 6 confreres que faltaven per a completar els deu necessaris, que segons costum de la Confraria procedeixen de famílies els avantpassats de les quals han pertangut a la mateixa, va ser elegit com a president Alfonso García-Menacho Osset, baró de Llaurí. La seua finalitat, d'acord amb els Estatuts, és entregar una petita ajuda econòmica a algun convent femení que tinga joves novícies formant-se per a la seua professió religiosa.²⁸

CONFECCIÓ I CONTINGUT DEL CAPBREU

Desconeixem en quina data va començar la Confraria a controlar el cobrament dels censos, però sí que sabem que existia un llibre en pergamí que ja en 1399 estava vell i es va decidir copiar-ho en un altre, també de pergamí, «perquè tots-temps se trobàs la hordenació de la confraria e tots los sensalls que ella ha ne per temps haurà», és a dir, eixe llibre, el més important de la confraria, contenia, com a memòria de la mateixa, les ordenances de la seua institució i els censals. El mateix any, la confraria prenia consciència de la necessitat d'una bona gestió administrativa amb l'inici d'una sèrie de llibres (de comptes i de dotacions d'òrfenes) que es van guardar en el que constituïria el seu arxiu, que es va anar incrementant al llarg del temps.

El dia 30 de març de l'any 1399, festivitat de Pasqua de Resurrecció, Pere Johan, ciutadà de València, va ser elegit com a majordom de l'«Almoyna d'Òrfenes a Maridar» pels nou confreres per a un mandat anual, com era costum des de la fundació.

Havien passat poc més de cent anys des de la institució de la Confraria, tot el segle XIV, i les possessions que pagaven cens a l'almoïna havien anat canviant de censataris. D'altra banda, «*vigentes guerras, mortalitates et pressuras patrie*»²⁹ van fer que algunes possessions quedaren desertes i desamparades i en molts casos fins i tot se n'ignorava el propietari. Per tot això es va creure necessari saber quines possessions emfitèutiques existien, quins emfiteutes les posseïen, a quina suma o quantitat de diners ascendien els censos, en quines festivitats o en quin temps es pagaven, amb quines possessions limitaven i en quins llocs o termes estaven situades.

Per aquest motiu els confreres van acordar que es fera un capbreu de tots els censos que posseïa la Confraria en la ciutat i horta de València on s'anotara el que confessara i manifestara cada propietari i que es fera instrument públic «*ad conservacionem iuris dicte laudabilis elemosine et habendum memoriam in futurum*». A

¶ ²⁸ Agraïm la notícia a Alfonso García-Menacho Osset, baró de Llaurí. ¶ ²⁹ Arxiu General i Foto-

gràfic de la Diputació de València (d'ara endavant AGFDV), *Pergaminos Hospital*, 4256.

continuació tots aquests censos es copiarien en un llibre que s'anomenaria *cap-patró censualium* de dita *almoyna* o confraria, en el que al principi de cada pàgina s'escriuria el nom dels que manifestaven i reconeixien una possessió, amb els seus límits, quantitats censuals i festivitats en què es pagaven, i s'anirien anotant les causes i els canvis d'un a un altre que successivament es produïren.

Per a realitzar aquest treball el majordom Pere Johan va constituir procurador seu i de la dita Confraria de les Òrfenes a Ferrer Calvera, ciutadà de València, que tindria com a missió demanar, exigir, admetre i acceptar en nom seu i en el de la Confraria les dites manifestacions i confessions. El document de procuració es va fer el 8 d'abril de 1399 davant de Francesc de Monçó, notari públic de València i escrivà de l'almoyna, el qual a petició del procurador va estar present en cada declaració amb la presència, a més de dos testimonis. Als pocs dies, l'11 d'agost, s'iniciava la tasca de capbrevar començant per aquells censos que es pagaven en Pasqua i continuant per les altres festes, tasca que va concloure el 9 de febrer de 1400, arribant a un total de 330 censos, que van suposar per a la confraria uns ingressos fixos de 248 lliures, 11 sous i 3 diners.

El dit treball³⁰ es va materialitzar en un instrument públic «*in viginti peciis pergameneis iunctis et sutis cum eneis seu lenquis de pergameneo*»,³¹ escrit per Francesc de Monçó, pel qual va cobrar 10 lliures,³² i el procurador Ferrer Calvera va cobrar 20 florins.³³

¶ ³⁰ La major part es va realitzar en la ciutat de València («Açò fon fet en València lo dessús dits dia e any»), però també van haver de desplaçar-se a alguns llocs pròxims, indicant el document si s'havia fet en alguna casa del camí de Quart o de Morvedre («Açò fon fet en lo dit camí... appellat de Quart»; «... appellat de Morvedre»; «açò fon fet en lo dit camí e casa»), en una alqueria («Açò fon fet en la alqueria hon habita lo dit en Pere Comaleres»; «açò fon fet en la alqueria del dit en Johan García»; «açò fon fet en la dita alqueria del dit en Jacme Castrellenes»), en un molí («Açò fon fet en lo dit molí... de na Pelegrina»), en un lloc de l'horta pròxim a València («Açò fon fet en l'orta de València, prop de Senta Celestina»), en una partida de l'horta («Açò fon fet en la orta de València en la partida de Campanar») o en una població pròxima a la capital («Açò fon fet en lo dit loch de Patraix»; «en la dita orta de Benitúcer»; «en lo dit loch de Benimàmet»; «en lo dit loch de Alfafar»; «en la dita vila de Paterna»; «en lo dit loch de Benimaclet»; «en lo dit loch de Alboraya»; «en lo loch de Burgaçot»; «en lo dit loch de Ruçaffà»; i «en lo dit loch de Borbotor»). ¶ ³¹ Aquest document constitueix un voluminós rotllo de pergami (1.430 × 660 mm) compost per 20 peces

(770 × 660 mm) cosides amb tires de pergami, escrit en llatí amb una escriptura gòtica minúscula cancelleresca, en tinta sèpia clara amb fins calderons i títols de les festes en roig al marge (AGFDV, *Pergamins Hospital*, 4256). ¶ ³² «Ítem, doní al discret en Francecsh de Monçó, notari e scrivà de la present almoyna, tro en concurrén quantitat del salari que li serà taxat per los confreres de la dita almoyna, axí per diverses treballs sostenguts en capbrevar tots los censals que la dita almoyna ha en la ciutat e terme de aquella, com en altres affers en que treballà en regonéxer los encartaments que són de la dita almoyna: X l.» (AGFDV, *Expòsits*, II-8/2, paper solt entre els ff. 4 i 5). ¶ ³³ Com a «colitor dels censals» percebia 300 sous «per son salari de la dita colita». Sent majordom Bernat de Codinachs (1400-1401) li van pagar el que encara li devien pels treballs de capbrevar («Ítem, donà a ell mateix, los quals ly romanien a pagar de aquells vint florins, los quals ly foren taxats per los honrats confreres per rahó del treballs per ell sostenguts en lo cambrevament que's féu de tots los censals de la dita almoyna, com los romanens XII florins ly fossen pagats per l'onrat en Pere Johan en l'any que fon majordom VIII florins, que valen LXXXVIII s.» (AGFDV, *Expòsits*, II-8/3, f. 8v).

El llibre *cappatró* va costar 126 sous i 6 diners,³⁴ compresos en aquesta despesa cinc dotzenes i mitja de pergamins, més el treball de rasurar-los, enquadrar el llibre, escriure la lletra formada, il·luminar-ho i la pell de l'enquadernació.³⁵ L'any següent es van comprar dos pergamins més de cabrit, per sis sous que, una vegada rasurats, van servir per a copiar les ordenances del capítol celebrat en el convent de Sant Agustí en 1399.³⁶

La vespra de Pasqua de 1470, que va ser el 21 d'abril, sent majordom Joan Gomis, es va acordar en una reunió celebrada en l'església de Santa Caterina, anomenar procurador de la confraria a Francesc Vidal, apotecari, per a cobrar les pensions dels censos i intervindre en una nova cabrevació. El nomenament es va fer davant d'Antoni Alegret,³⁷ notari públic i escrivà de la confraria. Uns mesos després, el 9 de juliol, el mateix notari redactava el poder donat per Pere Bou, majordom, a Joan Perilles, notari, en el que ho constituïa «*in iudicem dictarum Orfanarum, videlicet ad instandum, rogandum et requirendum quod fiant confessiones per deventores et possessores rerum emphiteoticalium*».³⁸ Dita cabrevació va quedar arreplega en el Capbreu que ara editem, en el qual van intervindre les següents persones, a les quals el procurador Francí Vidal va remunerar pels seus treballs: Joan Perilles, «jutge en lo cabrevar», va cobrar 100 sous en 1473;³⁹ Pere Ballester, notari públic de València, que va dur a terme la cabrevació i al peu de cada cens copiat va afegir la seua subscripció, va cobrar 30 lliures pel seu treball realitzat en diferents dies, que «foren per port del cabrevar»;⁴⁰ Joan Ferrer, escrivà, «per scriure lo dit

¶³⁴ «Ítem, costà un libre en pregamí per quapatró en què són scrits tots los censals segons lo novell cabrevament, entre qüernar e raure los pregamins e altres coses segons apar en 1ª cèdula de mà del dit Francesch de Monçó: CXXVI s. VI» (AGFDV, *Expòsits*, II-8/2, f. 5r). ¶³⁵ «Primerament, V dotzenes e miga de pregamins a raó de XIII s. la dotzena: LXXI s. VI d. Ítem, de raure, a raó de III sous la dotzena: XVI s. VI d. Ítem, de ligar lo libre: XXV s. Ítem, de scriure la letra formada: VI s. Ítem, de il·luminar: VI s. Ítem, la aluda: XI d. Suma CXXVI s. VI d.» (AGFDV, *Expòsits*, II-8/2, paper solt entre els ff. 4 i 5). ¶³⁶ Bernat de Codinachs durant la seua majordomia entre 1400-1401 va anotar la següent despesa: «Ítem, pos en data los quals despi en dos pregamins de cabrit ab lo raure de aquells en que foren scrits los capítols que foren fermats en lo monestir dels frares agostins e de scriure aquells, entre tot: VI s.» (AGFDV, *Expòsits*, II-8/3, f. 9r). ¶³⁷ Va ser escrivà de la Confraria des de 1430 fins 1473. ¶³⁸ ACV, *Archivo de la Confraria d'Òrfenes a Maridar*, 45 [*Capbreu*], f. 26v. ¶³⁹ En un albarà escrit de la seua mà llegim: «Yo, dit Johan Perilles, confés haver rebut de vós honorable en Francí Vidal cent sous, són per

rahó de la dessús dita bestreta del capbrevar, fet a cinch de abril any mil CCCCLXX hu» (AGFDV, *Expòsits*, II-8/38, paper solt) i en un altre llibre de comptes posterior es troba aquest albarà: «Yo, Johan Perilles, atorch haver rebut de vós, mossén en Francesch Vidal, cent sous, són per rahó dels treballs que yo he sostenguts en lo capbrevar per compliment de tots los treballs, fet a XIII de març any MCCCCLXX tres» (AGFDV, *Expòsits*, II-8/40, paper solt). ¶⁴⁰ En el llibre dels comptes de 1470-1471 del majordom Pere Bou apareixen en una partida titulada «Les dates estrahordinàries per lo capbrevar dels sensals e fadigues e loysmes e per altres diverses coses» les despeses que es van fer a Pere Ballester. A més hi ha un primer albarà escrit el 9 de juliol de 1470 per dit notari que diu: «Yo, Pere Ballester, notari, promet a vós, honorable en Francí Vidal, axí com a procurador de les Òrfenes maridadores de la ciutat de València, que del que yo hauré de haver de vós en lo dit nom per rahó del capbrevar los censals, loïsmes e fadiga de les òrfenes staré a tot ço que dirà, arbitrará e voldrà lo magnífich en Pere Bou, ciutadà, axí com a majordom de les dites Òrfenes. E en testimoni de veritat faç-vos lo present albarà de la

cabreu», va cobrar 6 lliures, 1 sou i 1 diner.⁴¹ Es van comprar 82 pergamins a 14 diners la peça i es van pagar 4 diners per rasurar cada u,⁴² encara que també es van reutilitzar, rasurant-los, els fulls d'un llibre que hi havia en la caixa. Joan Uguet va cobrar 2 lliures i 7 sous per enquadrar el llibre,⁴³ l'il·luminador Miquel Adzuara⁴⁴ va cobrar una bestreta de 30 sous per les inicials filigranades i embotides que poden veure's en l'abecedari del principi del llibre i al llarg del mateix al començament de cada cens.⁴⁵ A Pere Crespi el Jove, pertanyent a tota una família d'il·luminadors, li van encarregar la il·luminació de la rúbrica i va cobrar 18 sous.⁴⁶

El Capbreu va començar a copiar-se el dilluns 9 de juliol de 1470, continuant els dies 10 a 14, 16 a 20, 23 i 24, 27 i 28, 30 i 31, 1 i 9 d'agost i 10 d'octubre, encara que es van afegir censos de manera excepcional en 1480, 1486,

mia mà a nou de juliol any M^{CCCCCLXX}. Un segon albarà del 18 d'agost on confessa «haver rebut de vós, honorable en Francí Vidal..., deu lliures, dich do-gents sous, e són per bestreta que'm feu per rahó dels treballs e dietes e del capbreu que yo reb dels censals de les dites òrfenes e les quals deu lliures me bestraheu per manament del magnífich en Pere Bou axí com a majordom de les dites Òrfenes. E com sia en veritat fac-vos lo present albarà de la mia mà a dihuyt de agost any mil CCCCLXX». I en un tercer albarà del 23 de març de 1471 diu: «Dissapte a XXIII del mes de març de l'any M^{CCCCCLXX} hu yo, dit Pere Ballester, rehebí de vós, dit honorable en Francí Vidal, per la rahó dessus dita e per manament del magnífich en Pere Bou, majordom de les Òrfenes, deu lliures en paga prorata del que yo tinch de haver per rahó del dit capbreu fet de la mia mà los dessus dits dia e any». Encara el 13 de març de 1473, durant l'administració de Bernat de Penarroja, va cobrar les restants 10 lliures, com veiem en la part inferior d'una època del procurador: «Yo, Pere Ballester, notari, confés haver rebut de vós, honorable en Francí Vidal, apothecari, axí com a procurador de les òrfenes de la ciutat de València, deu liures e són restants de tot lo que yo havia de haver del capbreu de les òrfenes que yo he rebut, e les quals deu liures me donau per manament del magnífich en Bernat de Penaroga, ciutadà, majordom de les dites òrfenes en lo present any, e com sia en veritat fas-vos lo present albarà de la mia mà a tretze de març any M^{CCCC LXX} tres» (AGFDV, *Expòsits*, II-8/38, f. 19r i II-8/40, f. 12r, respectivament, i en un paper solt en l'interior de la coberta posterior del llibre). ¶⁴¹ «Més pos en data doní a'n Johan Ferrer per scriure lo cap-

breu vell en un libre que avia en la caxa, perquè pogués fer raure lo dit capbreu perquè no agués a comprà tants pregamins: I l. XIII s.; Més pos en data doní al dit scrivent per scriure lo dit capbreu fins así: IIII l. X s.; Doní al dit scrivent XV s. restants en hun bret (?) com ne sia acabat: XV s.» (AGFDV, *Expòsits*, II-8/38, f. 19v). ¶⁴² El venedor de pergamins, analfabet, va delegar a Joan Uguet, enquadrador, perquè li escriguera l'albarà pels pergamins que havia venut, que diu: «Axí matex, fas testimoni yo, dit Johan Uguet, com fuy de present quant lo dit en Francech Vidal comprà tres vegades vuytanta-e-dos pregamins, que costaren a XIII diners la pessa, e quatre diners de raure cascú e pren tot en suma de VI lliures III sous, dich sis lliures tres sous, com axí és veritat fas lo present per quant lo venedor de dits pregamins no sabia scriure» (AGFDV, *Expòsits*, II-8/38, paper solt); «Més pos en data LXXXII pregamins he comprat a XIII diners cascan e quatre diners de raure cascan que munten: VI l. III s.» (AGFDV, *Expòsits*, II-8/38, f. 19v). ¶⁴³ En l'albarà escrit de la seua mà llegim: «Johan Uguet, atorc haver rebut de vós, honorable en Francesch Vidal quaranta-e-set sous, dich II liures VII sous e són per ligar un libre apellat "Cambreu dels sensals de les Òrfenes", e perquè sta és veritat fas lo present albarà de la mia mà a VIII° de deembre M^{CCCC LXXI}» (AGFDV, *Expòsits*, II-8/38, paper solt). ¶⁴⁴ A. VILLALBA DÁVALOS, *La miniatura valenciana en los siglos XIV y XV*, Valencia, 1964, p. 137. ¶⁴⁵ «Més doní al inluminador que fon en Atzuara per bestreta XXX sous com no sia acabat fins: I l. X s.» (AGFDV, *Expòsits*, II-8/38, f. 19r). ¶⁴⁶ «Més doní a'n Crespi per lo inluminar la rúbrica: XVIII s.» (AGFDV, *Expòsits*, II-8/38, f. 19r).

1499 i 1500. La llista s'inicia amb els censos, el pagament dels quals es feia efectiu en la festa de Pasqua de Resurrecció (festa variable cada any) (16 censos) i segueixen les altres festes de l'any com són sant Marc (25 d'abril) (1), Pasqua de Cinquagèsima (cinquanta dies després de la Pasqua de Resurrecció) (4), sant Joan (24 de juny) (constitueixen la immensa majoria, 106), Santa Maria d'agost (15 d'agost) (15), sant Miquel (29 de setembre) (46), Tots Sants (1 de novembre) (21), sant Andreu apòstol (30 de novembre) (4), Nadal (25 de desembre) (57), sant Vicent màrtir (22 de gener) (6), santa Maria de febrer (2 de febrer) (2), Santa Maria de març (25 de març) (3) i Carnestoltes (festa variable de l'any, anterior al dimecres de cendra) (1). Ja no apareix en aquest llibre la festa de sant Nicolau com anteriorment en el Capbreu de 1399.

Segons el que acabem d'exposar, les festes més tradicionals per al pagament dels censos són sant Joan i Nadal (de vegades en dos pagues iguals, una en cada festa), seguides de sant Miquel i Tots Sants. La quantia econòmica del cens solia ser de 9, 7, 18 o 14 sous, encara que també hi ha alguns més elevats, de més de 100 sous, i la quantitat està expressada en sous i diners.

Cada cens està copiat en la part recta del full de pergami. Cada festa s'inicia amb el seu nom en valencià en el marge superior, en lletres roges afegides posteriorment pel rubricador, ja que està escrita a un costat i a l'altre de la data que ocupa dos línies en el centre mateix del marge superior. La data en què es va fer la cabrevació s'inicia en llatí amb la paraula *die* a qui segueix el dia de la setmana, el dia del mes en números romans, el mes i l'any també en romans expressat pel sistema de la Nativitat («*anno a Nativitate Domini*»). Si la data és la mateixa per al següent o següents censos s'indica per mitjà de la frase «*dicta die*», «*dictis die et anno*», «*prepredictis die et anno*», «*iamdictis die et anno*», «*sepedictis die et anno*», «*eisdem die et anno*» o «*eodem die*»; quan canvia el dia, però es manté l'any la frase canvia «*a anno predicto*» o «*anno iamdicto*».

Comença el formulari del cens, escrit en valencià en un sol bloc, amb una notificació («sia manifest que»), continua el procediment que es va a seguir davant del notari de València, Joan Perilles, jutge de la confraria nomenat pel majordom Pere Bou per a dur a terme la cabrevació. Segueix el nom del censatari, del qual dona el nom, cognom, ofici o càrrec i condició de ciutadà; si aquest és una dona, n'indica el nom i diu de qui era muller i l'ofici del marit. Per mitjà de la intervenció de Francí Vidal, apotecari, síndic o procurador de la confraria, que insta la persona, aquesta «dix e confessa» la propietat (cases o terres) per la qual es paga el cens, on està situada (parròquia de la ciutat i carrer, si és una casa, o terme o partida de l'horta de València, si és una casa, alqueria o terres), que està «sots directa senyoria dels dites Òrfenes», amb qui limita la propietat, donant el nom i ofici del veí o nom dels carrers amb què limita. Segueix la indicació de l'obligació que té de pagar anualment en una festa determinada una quantitat en sous i diners, expressada en lletres, que després apareixerà en números romans al

costat, en el marge dret del foli. Igualment, el censatari assumeix el dret de lluis-me i fadiga i qualsevol altre dret emfitèutic segons indiquen els furs de València.

De tot això el procurador requereix que es faça carta pública i el jutge mana que li siga lliurada. Acaba amb la fórmula de la datació, que com ja ha aparegut al principi, ara només s'escriu la frase «açò fon fet en ... lo dessús dits dia e any», canviant el lloc on s'ha produït la declaració de la propietat, majoritàriament a València o en alguna casa del camí de Quart o de Morvedre, en una alqueria, en un molí, en un lloc de l'horta pròxim a València, en una partida de l'horta o en una població pròxima a València (Paterna, Burjassot, Benimàmet, Borbotó, Alboraià, Benimaclet, Russafa, Patraix, Alfafar o Benetússer).

En línia a banda i centrat en el foli s'anoten els testimonis, sempre dos, amb el seu nom, cognom, ofici o càrrec i si són veïns o habitants a València o en una altra població.

Després d'un altre espai en blanc, apareix el signe del notari Pere Ballester i la fórmula de la *claudatio* notarial, que s'acompanya de la seua qualificació professional («*auctoritate regia notarii publici Valencie ac per totam terram et dominacionem illustrissimi domini regis Aragonum*») i declaració que ell ha fet escriure i ha tancat el document («*qui predictis interfui eaque scribi feci clausique loco, die et anno prefixis*»).

A partir d'ací es van anotant en diferents dates fins a 1651, i excepcionalment en 1726, els diferents moviments que ha patit la propietat per herències o vendes (licència donada pel majordom per a carregar censal, lloació de venda, imposició de censal, etc.), assentant sempre la data en què es fa la lloació de la venda, nom del majordom que va concedir la licència per a la lloació, nom, cognom i ofici o càrrec del comprador i del venedor, preu de la venda i nom del notari que va rebre l'acte.⁴⁷

Hi ha un total de 282 censos, pagats per persones pertanyents a diversos oficis i mesters, com alfondeguer (1) algepser (2), aluder (3), apotecari (2), argenter (1), assaonador (1), abaixador (1) ballester (1), barber (2), boter (2), cabañyer (1), carnisser (1), clavari de confraria (1), colteller (3), corder (3), corredor d'orella (2), corredor de coll (1), corredor de coll d'or i d'argent (1), corretger (2), draper (2), espaser (1), especier (2), ferrer (2), flassader (1), flaquer (4), formenter (1), forner (3), fuster (4), guanter (1), guarda del General (1), manyà (1), mariner (1), mestre cirurgià (1), mestre d'aixa (1), mestre d'esgrima (1), mestre en medicina (1), obrer de vila (4), pedrapiquer (2), pellisser (2), perpunter (1), porter (1), recuer (1), revenedor (1), sastre (4), seder (2), sobrestant (1), sonador (1), sucrer (1), teixidor de llana (1), teixidor de draps d'or (1), tintorer (1), tragner (1) i trompeta (1). A banda d'aquestos cal destacar els llauradors, presents en

¶ ⁴⁷ Tots aquestos moviments estan arreplegats en el llibre dels comptes de cada majordom, en la partida de «Rebudes de censos ab fadiga y loysme». El ma-

jordom anotava els ingressos que percebia la Confraria per aquestos conceptes, dades que posteriorment el notari de la confraria traslladava al Capbreu.

Í ndex

Estudi introductori

La confraria d'Òrfenes a Maridar	13
Confecció i contingut del Capbreu	19
Descripció del manuscrit	26
Criteris d'edició	34
Bibliografia	35

Regestes dels documents del Capbreu

[ABECEDARI DELS CENSATARIS	45
DEL TESTAMENT D'EN FRANCESCH QUONIL, ESPECIER, QUI INSTITUÍ LO ESPI- TALL QUI'S DIU D'EN QUONIL QUE HUY·LL HUSUFRUCTA MENAGERA	70
INSTITUCIÓ FETA PER EN FERANDO GARCIA DEL BENIFFICI	72
[NOMENAMENT DE SÍNDIC DE FRANCESC VIDAL]	77
[INSTITUCIÓ DE LA CONFRARIA PER A MARIDAR DONZELLES I VIUDES]	78
[INDULGÈNCIES CONCEDIDES PER L'ARQUEBISBE DE TARRAGONA]	81
[INDULGÈNCIES CONCEDIDES PEL BISBE DE BARCELONA]	82
[INDULGÈNCIES CONCEDIDES PEL BISBE DE TORTOSA]	83
[INDULGÈNCIES CONCEDIDES PEL BISBE DE VALÈNCIA]	83
E PER SABER Q[U]IN[S] FOREN LOS P[R]INERS AMICÇADÓS DE LA DITA ALMOYNA	84
[PODER DONAT PER PERE BOU, MAJORDOM, PER A CAPBREVAR]	84
[CENSALS QUE RESPON LA CIUTAT DE VALÈNCIA I LA DIPUTACIÓ DEL GENERAL]	85
PASCHA DE RESURRECCIÓ	92

[SANT MARC]	109
PASCHA DE CINQUAGÈSIMA	110
SANT JOHAN DE JUNY	114
FESTA DE SANCTA MARIA DE AGOST	236
FESTA DE SENT MIQUEL	251
[TESTAMENT DE MARCOS RUIZ DE BÀRCENA I CODICILS]	297
FESTA DE TOTS SANTS	300
FESTA DE SENT ANDREU	321
FESTA DE NADAL	326
[CAPÍTOL CELEBRAT L'11 DE GINER DE 1585 EN LA CAPELLA DE L'ORT DE L'HOSPITAL GENERAL]	384
[CAPÍTOL CELEBRAT EL 14 DE DECEMBRE 1696 EN LA CASA DEL CLAVARI DE L'HOSPITAL GENERAL]	388
[CAPÍTOL CELEBRAT EL 5 DE GINER DE 1697 EN LA CASA DEL CLAVARI DE L'HOSPITAL GENERAL]	389
[CAPÍTOL CELEBRAT EL 21 DE FEBRER DE 1684 EN EL LA CASA DEL CLAVARI DE L'HOSPITAL GENERAL]	391
[CAPÍTOL CELEBRAT EL DE 15 DE GINER DE 1703 EN LA CASA DEL CLAVARI DE L'HOSPITAL GENERAL]	392
[CAPÍTOL CELEBRAT EL DE 15 DE GINER DE 1703 EN LA CASA DEL CLAVARI DE L'HOSPITAL GENERAL]	393
LES POSESSIONS QUE LEXÀ EN FERRANDO GARCIA PER AL BENIFICI DE SANCT MARTÍ QUE SÓN PATRONS LOS X DE LES ÒRFENES PER SON TESTAMENT EN LO PRESENT LIBRE EN CARTES XV	395
FESTA DE SENT VICENT	396
FESTA DE SANCTA MARIA DE FEBRER	403
SANCTA MARIA DE MARÇ	404
[ALTRES CENSALS]	407
FESTA DE CARNESTOLTES	407
[CAPÍTOL CELEBRAT EL 6 D'AGOST DE 1399 EN EL CONVENT DE SANT AGUSTÍ]	409
[CAPÍTOL CELEBRAT EL 27 DE NOVEMBRE DE 1455 EN EL CONVENT DE SANT DOMINGO]	412
[CAPÍTOL CELEBRAT EL 30 D'OCTUBRE DE 14[...] EN EL CONVENT DE SANT AGUSTÍ]	413
[CAPÍTOL CELEBRAT EL 22 DE NOVEMBRE DE 1468 EN EL CONVENT DE LA MERCÈ]	413

[CAPÍTOL CELEBRAT EL 5 DE NOVEMBRE DE 1478 EN EL CONVENT DEL CARME]	414
[CAPÍTOL CELEBRAT L'1 DE JULIOL DE 1507 EN LA ESSLÉSIA DE SANTA CATERINA DE VALÈNCIA]	415
[CAPÍTOL CELEBRAT EL 3 DE JULIOL DE 1507 EN CASA DE BERNAT CATALÀ, MAJORDOM]	415
[CAPÍTOL CELEBRAT EL 10 DE NOVEMBRE DE 1517 EN EL CONVENT DE SANT DOMINGO]	416
[CAPÍTOL CELEBRAT EL 20 D'OCTUBRE DE 1523 EN LA ESSLÉSIA DE SANTA CATERINA DE VALÈNCIA]	418
[CAPÍTOL CELEBRAT EL 18 D'OCTUBRE DE 1537 EN LA CASA I ORT DE GALLACH EN L'HOSPITAL GENERAL]	420
[CAPÍTOL CELEBRAT EL 15 DE DESEMBRE DE 1544 EN L'ARXIU DE L'HOSPITAL GENERAL]	421
[CAPÍTOL CELEBRAT EL 17 DE DESEMBRE DE 1564 EN L'HOSPITAL GENERAL]	422
[CAPÍTOL CELEBRAT EL 4 DE FEBRER DE 1567 EN L'HOSPITAL GENERAL]	422
[CAPÍTOL CELEBRAT EL 13 DE DESEMBRE DE 1572 EN L'ARXIU DE L'HOSPITAL GENERAL]	422
[APÈNDIX]	424
<i>Índex onomàstic</i>	427
<i>Índex toponímic</i>	477

fontes històriques valencianeS
65.